

1.5 La creació dels estats americans moderns

La revolució en Amèrica va tenir lloc el 1810 perquè la èlite criolla al final va proporcionar el liderat que les castes i els encara més oprimits estrats inferiors de la societat colonial havien esperat durant tant de temps. (...) La cohesió de les estructures socials colonials d'Amèrica Llatina va ser mantinguda durant tres segles, encara que transformada, degut sobretot a que no apareixia cap altre sistema viable. La fidelitat a Espanya, sancionada per un mandat religiós, aglutinava la estructura de la societat, l'economia i la forma de govern colonial. El principi de jerarquia, de grups socials supra i subordinats vinculats a les metròpolis europees, va ser acceptat perquè satisfecia els interessos i aspiracions d'una èlite que, de fet, tenia el poder de la força per mantenir-lo.

Al decidir-se a trencar amb els controls metropolitanos, la èlite colonial va trobar aliats naturals en els mestizos, mulatsos i castes en general; i va tractar amb cautela a les masses indígenes. Els indis reconeixien l'exploració de que eren objecte sota el sistema colonial, però el seu odi mai havia trobat una expressió adequada i efectiva. Els dirigents criollos temien ara a les masses, les quals amb freqüència feien petites erupcions a la ciutat, al camp, i racionalitzaven la seva repressió i explotació amb el mite de que eren inferiors. Indubtablement, entre la èlite colonial hi havia qui creia que les masses indígenes podrien quedar inerts en cas de rebel·lió o que si eren mobilitzades amb intel·ligència podrien ajudar a eliminar el puñal de buròcrates i comerciants espanyols. El suport de les castes va reforçar la posició de la èlite i va prometre ajuda per controlar als indis. Amb el suport de les castes, que potser odiaven més la jerarquia social imposada pels espanyols i les restriccions per "passar" a un altre estrat, així com sobre l'activitat econòmica, hi va haver entre la èlite colonial qui va veure la possibilitat d'una transició bastant pacífica a l'independència. Al lligar-se amb les castes, van absorbir a un petit però influent grup social la seva importància va augmentar amb l'expansió i diversificació de l'economia colonial del segle XVIII i per l'augment demogràfic. (...)

El colonialisme ibèric no va exterminar als pobles súbdivs. Sí va acceptar als pobles de raça mixta. Sí va tolerar un grau de manumissió dels esclaus. Però, no obstant això, la direcció del domini colonial no va estar orientada al progrés social, a la integració; la predicació del domini colonial va estar dirigida a la separació, no a la integració, ja que se'ls examina els sistemes imposats, l'accés als càrrecs polítics o militars, o fins i tot a l'Església. La integració social limitada i la tolerància religiosa van ser productes secundaris de condicions especials, en particular la escassetat de mà d'obra disponible per a les ocupacions intermèdies entre el peó i la classe alta. Com que hi havia pocs europeus disponibles per omplir aquests llocs, la societat colonial va haver de suplir-los. D'aquí el nombre de mestizos i mulatsos acceptats en certes funcions ocupacionals. El fet de que un ascens a un estatus i ocupació elevada fos rígidament controlat permetia l'absorció de alguns recien arribats.

El principal llegat social del colonialisme va ser la degradació de la força de treball, india i negra, en tot lloc d'Amèrica Llatina. El fet que alguns membres dels grups barrejats ocasionalment fossin incorporats al grup dominant durant el període colonial o se distinguessin en la lluita per l'independència no és un argument persuasiu de la integració racial en les societats colonials i poscoloniales. Fer aquest tipus d'arguments és elevar la activitat sexual casual al nivell de planificació familiar i considerar el creixement de la població mestiza o mulata com un índex de integració racial i igualtat. Per al contrari, podria dir-se que la rigidesa de les castes a la mobilitat social ascendent –les castes de color, naixement i manca econòmica en l'Amèrica Llatina colonial i poscolonial– van permetre a la èlite absorbir

un insignificante porcentaje de los grupos mezclados más agresivos, conservando así la esencia de la estratificación social. La absorción dentro de la élite significaba que los recién llegados aceptaban los valores sociales y aspiraciones de ese grupo; luchando por un status superior, perdieron contacto con los grupos desventajados que habían abandonado y simultáneamente se alejaron de sus papeles como líderes de la lucha por el mejoramiento de la suerte de las analfabetas y empobrecidas masas de color

Sin duda, los aspectos sociales del colonialismo no pueden ser separados de la matriz económica y el corazón de esa matriz en América Latina siguió siendo el privilegio bajo la forma del acceso a la propiedad y a la ocupación, a ser dueños de las minas, grandes haciendas y ranchos ganaderos, al comercio y la burocracia. Una sociedad estratificada y jerárquica significaba que un pequeño grupo íntimamente interconectado por matrimonio y parentesco controlaba la riqueza y los ingresos. La falta de diversificación de la economía colonial significaba que la oportunidad económica seguía siendo limitada. Para las masas no había otro papel que el de peones o proletariado urbano. Y aquellos que trabajaban como dependientes, peones o esclavos eran estigmatizados como inferiores. La racionalización apuntalaba la inferioridad. Los indios eran ignorantes, superticiosos, dóciles, carentes de inteligencia e iniciativa, no porque la sociedad los hacía así sino porque eran indios -así pensaba la élite. Igualmente racionalizaron el mantenimiento de la esclavitud negra con el pretexto de que la Cristiandad salvaba al negro de la barbarie y las guerras tribales. Educar a tales elementos de atraso congénito era un ejercicio fútil. El legado colonial de la degradación social y el prejuicio racial afloró en el siglo XIX bajo la forma de un agudo pesimismo racial, en la creencia de que sólo la inmigración de blancos europeos podía proporcionar la fuerza de trabajo industriosa capaz de transformar América Latina efectivamente.

No obstante, las realidades sociales acostumbran a demostrar que las racionalizaciones del status quo son inadecuadas. Ahora comenzamos a comprender que gran parte de las inquietudes sociales en América Latina en el siglo pasado fueron una continuación de conflictos sobre el acceso a la propiedad y la ocupación que las clases inferiores iniciaron en el siglo XVIII, que brilló brevemente en las luchas por la independencia y que la élite suprimió después de 1824. Es en el siglo XX cuando está de nuevo resurgiendo la larga lucha por las reivindicaciones sociales, con raíces en el pasado colonial.

(La herencia colonial de América Latina Stanley J. i Bárbara H. Stein)

La primera de estas configuraciones, que designamos como "Pueblos Testimonio", está integrada por los sobrevivientes de altas civilizaciones autónomas que sufrieron el impacto de la expansión europea. Son los resultantes modernos de la acción traumatizante de aquella expansión y de sus esfuerzos de reconstrucción étnica como sociedades nacionales modernas. Aunque han reasumido su independencia no han vuelto a ser lo que fueron debido a que en ellos se ha operado una transformación, no sólo por la conjunción de las dos tradiciones, sino por el esfuerzo de adaptación a las condiciones que tuvieron que enfrentar como integrantes subalternos de sistemas económicos de ámbito mundial y por los impactos directos y reflejos que sufrieron de la Revolución Mercantil y la Revolución Industrial.

La segunda configuración histórico-cultural está constituida por los "Pueblos Nuevos", surgidos de la conjunción, deculturación y fusión de matrices étnicas africanas, europeas e indígenas. Los denominados Pueblos Nuevos en atención a su característica fundamental de "especie-novae", puesto que componen entidades étnicas distintas de sus matrices constitutivas representan, en alguna medida, anticipaciones de lo que probablemente habrán de ser los grupos humanos de un futuro remoto, cada vez más mestizados y aculturados y, de este modo, uniformados desde el punto de vista racial y cultural. Los Pueblos Nuevos se

formaron por la confluencia de contingentes profundamente dispares en cuanto a sus características raciales, culturales y lingüísticas, como un subproducto de proyectos coloniales europeos. Al reunir negros, blancos e indios en las grandes plantaciones tropicales o en las naciones colonizadoras plasmaron pueblos profundamente diferenciados de ellas mismas y de todas las etnias que los componían.

La tercera configuración histórico-cultural está representada por los "Pueblos Transplantados"; que corresponde a las naciones modernas creadas por la migración de poblaciones europeas hacia los nuevos espacios mundiales, donde procuraron reconstruir formas de vida idénticas en lo esencial a las de origen. Cada una de estas poblaciones se estructuró de acuerdo con los modelos económicos y sociales proporcionados por la nación de que provenía y llevó adelante en las tierras adoptivas procesos de renovación ya existentes en el ámbito europeo.

(Las Américas y la civilización Darcy Ribeiro)

Molt sovint fem servir el nom de **Llatinoamèrica** o d'**Amèrica Llatina** per fer referència a la part d'Amèrica que fou colonitzada pels espanyols i portuguesos, i així marquem les diferències amb l'Amèrica anglosaxona. Però aquest nom, **Llatinomèrica**, no fa justícia a la realitat socio-cultural d'aquest continent, perquè no engloba els pobles indis i negres. Al costat d'una Llatinoamèrica, hi ha una **Afroamèrica** i una **Indoamèrica**, les quals han estat sota el domini colonitzador de la primera.

El component llatí està format per la població descendent dels europeus que anaven a la recerca de riqueses per millorar la seva condició social i econòmica i a propagar la religió cristiana.

El component africà que arribà a Amèrica com a força de treball esclava –amb la qual es mantingueren les colònies i els Estats independents–, ha fet una gran aportació al continent americà amb les seves arrels culturals (ritmes musicals, dances, gastronomia, religió, etc.) i la seva resistència a l'esclavitud (formes de lluita i d'organització).

El component indi és l'únic originari del territori americà, que ha pogut mantenir, malgrat el procés desestructurador de la colonització, una memòria col·lectiva que s'ha anat reelaborant al llarg del trauma colonial i es manté fins a l'actualitat, proposant formes alternatives de vida.

Així, actualment, hem de parlar de l'existència de tres Amèriques diferents:

- L'**Indoamèrica**: formada per la població predominantment indígena (majoritària a alguns països dels Andes i Amèrica Central).

- L'**Afroamèrica**: formada per la població predominantment africana (majoritària al Carib i Brasil).

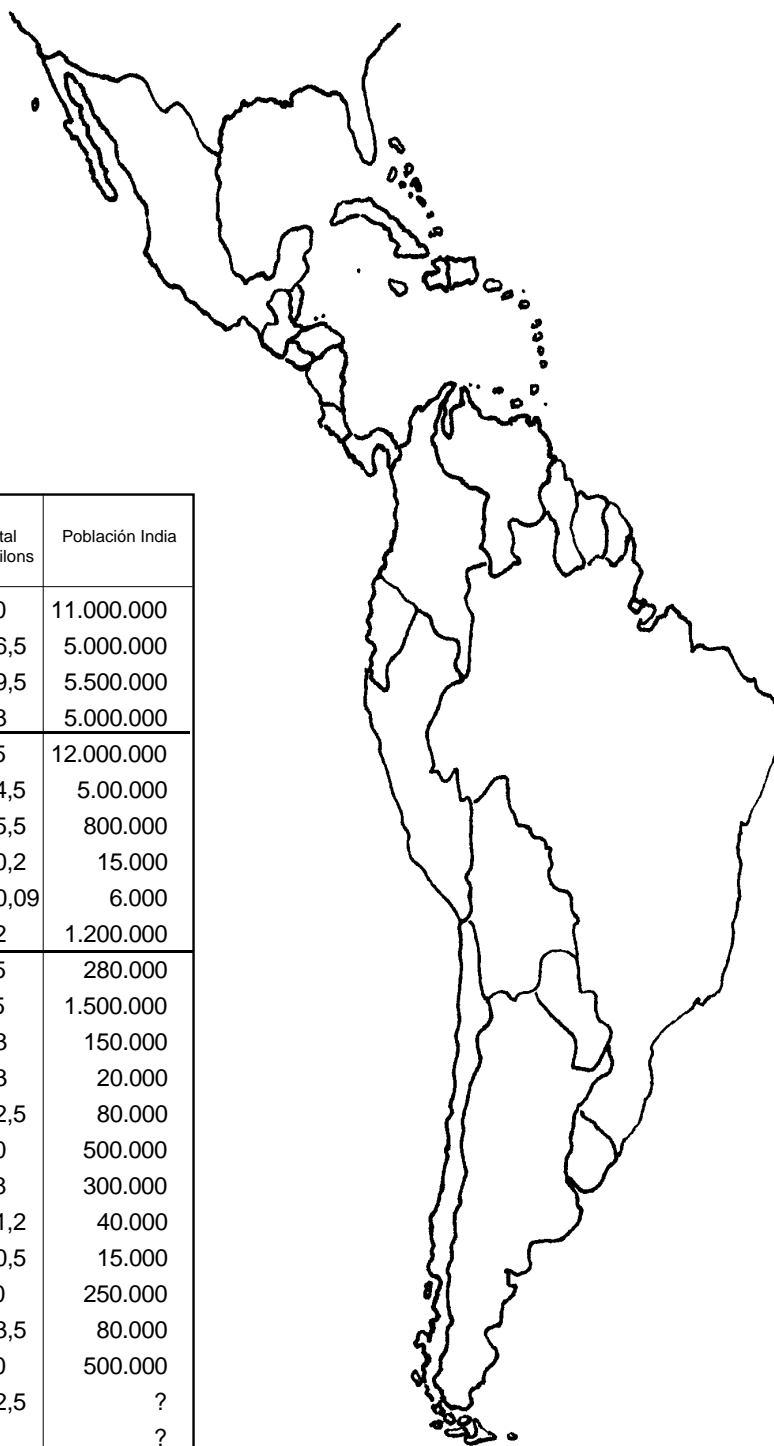
- L'**Iberoamèrica**: formada per la població predominantment europea (majoritària al Con Sud).

El concepte d'Amèrica Llatina encobreix aquesta diversitat social i cultural i ens impedeix d'entendre la riquesa i complexitat actuals d'aquest continent. D'altra banda aquesta terminologia que emfatitza el mestissatge, l'aspecte llatí, implica que els països anomenats 'l'latinoamericans' haurien de tenir un destí idèntic al de la societat occidental, facilitant així la introducció del colonialisme ideològic. 'Amèrica Llatina' és, a més, una denominació absolutament eurocèntrica perquè pressuposa que l'única identitat d'Amèrica és la llatina, per no parlar ja del que es desprèn de termes com d'Iberoamèrica' o d'Hispanoamèrica'. Per sort, cada cop és més evident que Amèrica també es configura culturalment amb les aportacions dels afroamericans i dels indoamericans. Potser caldrà canviar la denominació per una altra de més raonable: **Amèrica del Sud, Central i del Nord**.

La realitat del continent americà està encara per definir, i els processos que permetran aprofundir en una identitat global es produiran a partir del reconeixement de les identitats específiques de les diverses cultures que conformen aquests països.

Mapa dels estats actuals

P.TOTAL	Localización	Total en milions	Población India
P. INDIA			
+ 50%	1 Perú	20	11.000.000
	2 Bolivia	6,5	5.000.000
	3 Ecuador	9,5	5.500.000
	4 Guatemala	8	5.000.000
5 a 50%	5 Mexico	85	12.000.000
	6 Honduras	4,5	5.00.000
	7 El Salvador	5,5	800.000
	8 Belice	0,2	15.000
	9 Guyana F.	0,09	6.000
	10 Chile	12	1.200.000
0 a 5%	11 Canada	25	280.000
	12 EE.UU.	235	1.500.000
	13 Nicaragua	3	150.000
	14 Costa Rica	3	20.000
	15 Panamá	2,5	80.000
	16 Colombia	30	500.000
	17 Venezuela	18	300.000
	18 Guyana	1,2	40.000
	19 Suriname	0,5	15.000
	20 Brasil	140	250.000
	21 Paraguay	3,5	80.000
	22 Argentina	30	500.000
	23 Uruguay	2,5	?
	24 Caribe	?	?

ACTIVITATS 8

1. Omple el mapa:

- Col·loca al mapa el nom dels països i de les respectives capitals sorgits a Amèrica després de les guerres d'independència.
- Segons la gràfica dels percentatges de població indígena actual pinta de color vermell els països que tenen més del 50% de població índia, de color blau els que en tenen del 5 al 50% i de color groc els que en tenen de 0 a 5%.
- Segons les dades sobre la població negra actual que trobaràs al tercer text, omple amb ratlles els països que tenen més del 50% de població negra.

2. Llegeix atentament el primer text:

- Treu-ne conclusions sobre la participació política i econòmica de la població índia i negra a la independència dels països d'Amèrica.
- Detecta els tres tipus de població americana que participà en la independència, identificant-los amb els interessos polítics i econòmics de cadascun. Identifica'ls després amb els tres tipus de poblacions definits al segon text.
- On veus reflectit el concepte de mestissatge i quin paper va tenir a la independència?
- On veus reflectit el concepte de racisme? Reflexiona i treu conclusions sobre qui l'utilitzà i per què.

3. Busca al diccionari la paraula **etnocentrisme**.

- Per què diu al tercer text que el concepte de 'llatinoamèrica' és etnocèntric?
- Quins altres conceptes del següent llistat serien igualment etnocèntrics i quins no ho serien? Explica per què:

descobriment
indis
Hispanoamèrica
països desenvolupats
Amèrica.

- ### 4. Quins problemes creus que planteja als Estats actuals d'Amèrica la diversitat d'ètnies i cultures? Imagina que haguessis de presidir un Estat de Centre o Sud-Amèrica: com l'organitzaries tenint en compte aquesta diversitat socio-cultural?